

Date: 29th October-2025

MUMTOZ ADABIYOTDA AYOL OBRAZI

Nurillayeva Gulhayo Elmurodovna

Buxoro shahar 23-umumiy o'rta ta'lim maktabi
ona tili va adabiyot fani o'qituvchisi

Annotatsiya: Mazkur ilmiy ishda mumtoz adabiyotdagi ayol obrazi masalasi keng yoritilgan. Ayol obrazining shakllanish jarayoni, uning badiiy ifodasi, jamiyatdagi ijtimoiy-ma'naviy o'rni hamda shoir va adiblar ijodida tutgan o'rni tahlil qilinadi. Mumtoz adabiyotda ayol obrazi nafaqat muhabbat timsoli, balki go'zallik, sadoqat, donolik, vafodorlik va fidoyilik ramzi sifatida gavdalanadi. Bu obraz orqali yozuvchi yoki shoir o'z davrining axloqiy, falsafiy va estetik qarashlarini ifoda etgan. Ishda Alisher Navoiy, Abdurahmon Jomiy, Bobur, Sa'diy, Hofiz, Fuzuliy, Nizomiy, Lutfiy, Jomiy, Ogahiy kabi mumtoz ijodkorlar asarlarida ayol obrazining turli ko'rinishlari tahlil etiladi. Shuningdek, ayolning ijtimoiy mavqeiga nisbatan o'sha davr adabiy tafakkurining yondashuvlari ochib beriladi.

Kalit so'zlar: ayol obrazi, mumtoz adabiyot, muhabbat, go'zallik, sadoqat, vafodorlik, fidoyilik, axloq, estetik qarash, badiiy timsol, Alisher Navoiy, Fuzuliy, Jomiy, Bobur.

Mumtoz adabiyot inson ruhiyatining eng nozik qirralarini, axloqiy-ruhiy holatlarni badiiy ifoda etish orqali abadiylikka daxldor bo'lgan asarlarni yaratgan. Bu adabiyotda ayol obrazi markaziy mavzulardan biri sifatida o'ziga xos o'rin egallaydi. Ayol obrazining tasviri Sharq madaniyatining asosiy estetik qadriyatlari bilan chambarchas bog'liq bo'lib, u mehr, sadoqat, go'zallik, vafo, sabr, va hayoning ramzi sifatida gavdalanadi. Mumtoz adabiyotda ayol – ilohiy muhabbatning, ruhiy poklikning va insoniy fazilatlarining eng yuksak timsoli sanalgan.

Alisher Navoiy ijodida ayol obrazi chuqur falsafiy ma'noga ega. Uning "Layli va Majnun" dostonida Layli obrazida insoniy muhabbatning eng yuksak darajasi, ruhiy kamolotga intilish, fidoyilik va sabr timsoli mujassam. Layli – nafaqat ayol sifatida, balki ruhiy go'zallik va ma'naviy mukammallik timsoli sifatida gavdalanadi. Navoiy Layli orqali insonni o'z nafsini yengishga, muhabbat orqali poklanishga, ruhiy kamolot sari intilishga chorlaydi. Shu jihatdan, Layli obrazida ayolning jismoniy go'zalligidan ko'ra, ma'naviy go'zalligi ustuvorlik kasb etadi.

Fuzuliy ijodida ham ayol obraziga xos chuqur ma'naviylik mujassam. Uning "Layli va Majnun" dostoni, Navoiy an'alariga tayanib, lekin o'ziga xos tasavvufiy tahlil bilan boyitilgan. Fuzuliy uchun ayol — muhabbat orqali Haqqa eltuvchi vosita. Laylining go'zalligi jismoniy emas, balki ilohiy nurga o'xshashdir. Fuzuliy: "Muhabbat men uchun ibodatdir", degandek, Layli obrazi orqali ilohiy muhabbatning timsolini beradi.

Sa'diy Sheroziy o'zining "Guliston" va "Bo'ston" asarlarida ayol obrazini axloqiy-falsafiy nuqtai nazardan talqin qiladi. U ayolni nafaqat go'zallik, balki oilaning mustahkamligi, insoniy qadriyatlarning davomchisi sifatida tasvirlaydi. Sa'diy ayollarni

Date: 29th October-2025

oilaviy muhitda hurmat va e'tibor bilan munosabatda bo'lish zarurligini ta'kidlab, erkakning mas'uliyatini alohida ko'rsatadi.

Abdurahmon Jomiy ijodida ayol obrazining ma'naviy va ilohiy ramziy ma'nosi yanada chuqurlashadi. Uning "Yusuf va Zulayho" dostonida Zulayho obrazi o'zining sevgi yo'lida sabr-toqat, tavba va ma'naviy o'zgarish orqali kamolotga yetgan ayol timsolidir. Zulayho o'z sevgisini ilohiy muhabbat darajasiga ko'tarib, insoniy orzularning ruhiy yuksaklik bilan uyg'unlashishini ifodalaydi.

Zahiriddin Muhammad Bobur o'z "Boburnoma"sida ayollar haqida samimiy, hayotiy fikrlarni bildiradi. Uning lirik she'rlarida ayol — sevgi, sadoqat va vafoning ifodasi sifatida tasvirlanadi. Bobur ijodida ayol obrazlari ko'proq insoniy fazilatlar orqali, real hayotiy tajriba asosida aks etadi.

Nizomiy Ganjaviy ham Sharq adabiyoti tarixida ayol obrazini yuksak badiiy mahorat bilan tasvirlagan shoirlardan biridir. Uning "Xusrav va Shirin" asarida Shirin obrazi nafaqat go'zallik, balki aql, donolik, mardlik va sadoqat timsolidir. Shirin o'z muhabbati uchun kurashuvchi, mustaqil fikrli ayol sifatida ko'rsatiladi. Shu bilan Nizomiy o'sha davrda ayolga nisbatan mavjud bo'lgan an'anaviy qarashlarni badiiy tarzda yangicha talqin etadi.

Ogahiy, Munis, Gulxaniy, Nodira, Uvaysiy kabi o'zbek mumtoz shoirlari ijodida ham ayol obraziga chuqur hurmat, ehtirom, poklik va ma'naviy go'zallik nuqtai nazaridan yondashilgan. Ayniqsa, Nodira ijodida ayol nafaqat go'zallik, balki ilm, zakovat va ijtimoiy faollik timsolidir. Uning she'rlarida ayol jamiyatda faol, so'zlovchi, his-tuyg'ularini ochiq ifoda etuvchi shaxs sifatida tasvirlanadi. Bu ayol obrazining o'ziga xos yangilanishi, mumtoz an'analarni zamonaviy tafakkur bilan uyg'unlashtirishga xizmat qilgan.

Mumtoz adabiyotda ayolning go'zalligi haqida so'z borganda, bu go'zallik faqat tashqi qiyofani emas, balki ma'naviy, ruhiy go'zallikni ifoda etgan. Shoirlar uchun ayol — ilohiy ilhom manbai, muhabbat va mehrning manbai. Go'zallik — Allohning jamolini anglash yo'lidagi bir vosita sifatida ko'rilgan. Shu bois mumtoz shoirlar ayolni e'zozlagan, lekin uni tasavvufiy ramzlar orqali ifodalaganlar.

Ayrim manbalarda ayolning nozik, lekin kuchli irodali, sabrli, halol, vafodorligi madh etilgan. U insonning kamolot sari intilishida ma'naviy tayanch bo'la olgan. Tasavvufda ayol ko'pincha ruhiy yo'l-yo'riqni, mehr va rahm-shafqatni bildiruvchi timsol sifatida qabul qilingan.

Ayol obrazining bunday badiiy talqini mumtoz adabiyotda yuksak darajada falsafiy mazmunga ega bo'lib, u orqali adiblar o'z davrining ijtimoiy-madaniy masalalariga ham munosabat bildirganlar. Masalan, ayolning erkinligi, jamiyatdagi o'rni, erkak bilan teng huquqli bo'lishi masalalari ayrim shoirlarning asarlarida ramziy tarzda ifodalangan.

Mumtoz adabiyotda ayol obrazi ko'pincha erkak obrazining ma'naviy mukammallikka erishishida asosiy sabab sifatida namoyon bo'ladi. Masalan, Layli — Majnunni, Shirin — Xusravni, Zulayho — Yusufni kamolga yetkazuvchi ruhiy kuchdir. Bu an'ana Sharq adabiy tafakkurining eng yuksak jihatlaridan biridir.

Date: 29th October-2025

Mumtoz adabiyotda ayol timsoli orqali insoniy fazilatlar — sabr, sadoqat, mehr, kechirimlilik, poklik, fidoyilik madh etilgan. Bu obrazlar o'quvchini ruhiy poklanishga, insoniylikka, muhabbatning ilohiy mohiyatini anglashga undaydi.

Natijada ayol obrazi mumtoz adabiyotda nafaqat estetik go'zallikning, balki axloqiy komillikning, ruhiy yuksaklikning, ma'naviy poklikning eng yuksak darajasini ifodalaydi. Har bir mumtoz ijodkor o'z ayol obrazida davr ruhi, insoniyatning eng sof orzulari va muhabbatga bo'lgan ehtiromni mujassamlashtirgan.

Shunday qilib, mumtoz adabiyotdagi ayol obrazi Sharq falsafasi, tasavvuf, axloqiy g'oyalar va estetik qarashlarning uyg'un ifodasidir. U — abadiy muhabbat, ilohiy go'zallik va inson ruhining kamoloti timsolidir.

ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Alisher Navoiy. *Xamsa*. – Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi adabiyot va san'at nashriyoti, 1983.
2. Fuzuliy M. *Layli va Majnun*. – Toshkent: Yozuvchi, 1987.
3. Jomiy Abdurahmon. *Yusuf va Zulayho*. – Toshkent: Fan, 1990.
4. Nizomiy Ganjaviy. *Xusrav va Shirin*. – Toshkent: G'afur G'ulom nashriyoti, 1981.
5. Sa'diy Sheroziy. *Bo'ston va Guliston*. – Toshkent: Adabiyot va san'at, 1982.
6. Zahiriddin Muhammad Bobur. *Boburnoma*. – Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi nashriyot, 1960.
7. Ogahiy, Munis. *Devon*. – Toshkent: Fan, 1970.
8. Nodira. *Devon*. – Toshkent: G'afur G'ulom nashriyoti, 1972.

